

Osam knjiga koje vam mogu zamijeniti odlazak na more

17/07/2018

Evo osam knjiga koje bismo mogli pročitati ovoga ljeta, a da niti ne moramo na more. Zašto baš osam, to biste, možda, na kraju mogli otkriti sami.

1. Edvard Kocbek: Dnevnici

Knjiga pod ovim naslovom, zapravo, i ne postoji. Kao što na našem, i na našim, jezicima nema cjelovitog prijevoda dnevnika što ih je ovaj pisac vodio cijeloga života. Kocbekovi dnevnici nisu integralno objavljeni ni u slovenskom izvorniku, što se, možda, tiče njihova golemog opsega, a možda i autorskih prava, te piščeve testamentarne odluke. Ne znam što je na stvari, ali, evo, već trideset i koju godinu na sve strane pabirčim njegovu dijaristiku, objavljenu u knjigama ili u časopisima, na slovenskom ili u prijevodu, sve nastojeći da iz Kocbekovih dnevnih životopisa rekonstruiram zajednički nam dvadeseti vijek. Osim što je pouzdan svjedok, njegov svjetonazor, a onda i životna sudbina, čitateljima ulijevaju samopouzdanje.

Među Kocbekovim dijarističkim knjigama vjerojatno je i najdostupniji Put u Jajce, objavljen u biblioteci Hit, zagrebačkog Znanja, godine 1978. Knjiga je datirana u ratno doba i većim se dijelom bavi danima i tjednima piščeva ratnog putovanja u Jajce, na drugo zasjedanje AVNOJ-a, na kojemu je Kocbek imenovan u Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, svojevrsnu prvu jugoslavensku vladu, na čijem je čelu kao predsjednik i kao povjerenik za narodnu obranu bio Josip Broz Tito, dok je Kocbek bio povjerenik za prosvjetu. I već je taj podatak sam po sebi kuriozan: prvi ministar obrazovanja u socijalističkoj, sekularnoj i proklamativno ateističkoj jugoslavenskoj vladi, koja je, međutim, proklamirala slobodu vjeroispovijesti, ne samo da nije bio ateist i komunist, nego je bio uvjereni kršćanin, vjernik katolik, kršćanski socijalist, onaj koji je u ime načema zapisanih u evanđeljima 1936. javno podržao republikansku vladu u Španjolskoj, a protiv Francovih fašista i vrha Katoličke crkve u toj zemlji.

Ali zbog nečega drugog valja čitati Put u Jajce, kao i Kocbekove dnevničke zapise iz ratnih i poratnih vremena, sve do onih predsmrtnih, što ih je sastavljao kao potisnut pisac i pjesnik, prislušivani disident, unutrašnji izgnanik. Što znači biti Slovenac, pripadnik maloga i skrajnutog europskog naroda, i što znači biti Jugoslaven, osjećati zajedništvo s Hrvatima, Srbima,

Bosancima, Makedoncima, Albancima, koje nipošto ne isključuje osjećaj slovenstva, nego mu pruža jasan kontekst? Što znači biti partizan i antistaljinist? U kakvom su odnosu Bog i Crkva? I što je to zapravo Crkva, tko ju sačinjava? Kako se istovremeno može biti komunistički saveznik i antikomunist? Što je Edvard Kocbek značio pokretu i što mu je mogao značiti da nisu u međuvremenu napuštena načela prema kojima je bilo normalno i poželjno da uvjereni katolik i vjernik bude ministar prosvjete u jednoj sekularnoj, revolucionarnoj lijevoj vladi?

Iz naše postapokaliptične tranzicijske perspektive, u pseudodemokraciji i pod etnonacionalističkim desnim vladama, u zemljama u kojima su vjerski poglavari i vračevi važniji i viši autoriteti od ministara prosvjete i kulture, Kocbekova se perspektiva čini dragocjenom. Taj čovjek je živio pod totalitarističkim, jugoslavenskim komunističkim režimom – koji se, možda, većini svojih građana nije prikazivao takvim, ali onim koji su drukčije mislili jest – prisluškivan, sumnjičen, progonjen i zabranjen, sve to vrijeme imao je jasnu viziju slobode za svakog čovjeka. Edvard Kocbek bio je partizan, i to nepokajani partizan, a ta je njegova partizanija i danas uzor moralnosti i ljudske ispravnosti.

Njegovi dnevnički zapisi iskaz su veličanstvenog književnog i pjesničkog talenta, i pripadaju onome najboljem u nonfikcionalnoj prozi Južnih Slavena.

2. Vladan Desnica: Zimsko ljetovanje

Najbolji, ali i temeljito najnepročitaniji roman južnoslavenskih književnosti. Takvim ga je, najboljim, čitao Ivan Lovrenović, jedan od dvoje-troje najpouzdanijih naših čitalaca, a takvim sam ga doživljavao i ja, u nekoliko čitanja, tokom posljednjih trideset i pet godina, od onoga ljeta 1982, kada sam kao gimnazijalac prvi put čitao Zimsko ljetovanje.

Priča se odvija u vrijeme Drugoga svjetskog rata, unutar male, uglavnom izbjegličke zajednice, među ljudima koji su iz Zadra bježali u obližnja sela da se spasu pred savezničkim bombardiranjima. Zimsko ljetovanje melankolična je freska dekadencije i umiranja našega građanstva, prikaz posljednjih izdaha jednoga svijeta koji će nestati u olujama dvadesetog vijeka. Pritom, priča je to o gradskom i gospodskom svijetu dalmatinskih Srba, o zadarskom talijanstvu, o kulturama koje su tvorbeno odredile današnju Hrvatsku, da bi zatim iz nje bile izbrisane kao da ih nikad nije ni bilo. Pišući o kratkom insertu Drugoga svjetskog rata, Desnica je, neznajući, pisao i o vremenu koje srećom neće doživjeti, o ljetu 1995, o konačnom egzodusu Srba iz Hrvatske, i o revolucionarnom prekodiranju identiteta.

Vladan Desnica pripada onoj u osnovi gotovo neegzistentnoj građanskoj tradiciji unutar kr

Svjesni Srbin, pravoslavna korjenika, optirao je za pripadnost hrvatskoj književnosti. Rekao je, kao i Novak Simić, da joj kao Srbin pripada. Kao pisac je objeručke prihvaćen, ali je kao građanin u najnovija doba odbačen. Gospoda koja određuju pravila unutar hrvatskoga književnog ološa, i koja određuju tko je čiji, što je naše, a što je tuđe – dakle srpsko, ta gospoda odredila su da Desničinje knjige pripadaju hrvatskoj književnosti, ali da Desnica nema pravo građanstva u Hrvatskoj. Tako mu je vladar Zadra Božidar Kalmeta nedavno odštemao ploču s jednoga zadarskog zida. I time ga je, zapravo, ispisao iz hrvatske književnosti. Djela pripadaju onima čiji su i pisci. Čitateljima, pak, pripada sve što pročitaju. Čitajte Zimsko ljetovanje. Ne postoji u ovom jeziku ništa što bi od čitanja tog romana bilo važnije.

3. Mirko Kovač: Vrata od utrobe

Kada je prije pet godina, na dan Svetoga preobraženja Gospodnjeg, umro, rekli su da je otišao posljednji jugoslavenski pisac. U toj je tvrdnji bilo onoga prigodnog, ceremonijalnog pretjerivanja, dobrog za sprovode i nekrologe, ali nepogodnog za docniju upotrebu. Kovač je rođenjem i odrastanjem bio Hercegovac, podrijetlom i starinom Crnogorac, životom Beograđanin, drugim životom Rovinjanin, po jednom roditelju Srbin, po drugom roditelju Hrvat, u jednom životu jedan od dvojice-trojice najvažnijih pisaca srpske književnosti dvadesetog vijeka, u drugom životu jedan od dvojice-trojice najvažnijih pisaca hrvatske književnosti dvadesetog stoljeća (s tim da mu ovo za života u Hrvatskoj nije bilo priznato, budući da je gospodi koja određuju pravila književnog ološa bio trajno sumnjiv kao potencijalni Srbin, a ni malim piscima nije drago kad im se veliki zatekne u blizini), Mirko Kovač veliki je, opet jedan od najvećih, pisaca Beograda, onoga živog, ali mnogo više i značajnije, onoga fikcionalnog, izmišljenog mitskog

grada. Nama je ovog časa, ovog ljeta i pri ovom čitanju važnije, međutim, ono sljedeće: Mirko Kovač najvažniji je i najveći pisac zemlje Hercegovine. Njegovo djelo postament je i pozornica svim istinskim hercegovačkim piscima. Mirko Kovač pozornica je za Almina Kaplana, na čemu mu ja, čim prestanem misliti kao čitalac i pretvorim se na čas u pisca, odistinski zavidim.

Vrata od utrobe hercegovački je roman, roman o komunizmu, o partizanima i o komunističkim jezuitima, roman o odrastanju, o sazrijevanju, o umiranju, ali prije svega drugog, roman o zemlji Hercegovini, neka vrsta evanđelja običnoga života i svakodnevnog mučeništva hercegovačkog, roman o ljudima i onom jednom čovjeku u ulozi pripovjedača "Vrata od utrobe".

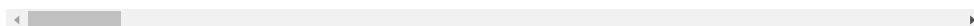
Stjecajem životnih okolnosti i udesom velikih povijesti, veći i važniji dio Kovačeva proznog djela postoji u dvije verzije i u dva jezika jednoga našeg jezika: u verziji srpskoj i verziji hrvatskoj. Prema piščevoj volji, hrvatske su verzije konačne i kanonske. Ali u toj stvari Kovačeve riječi se ne treba držati, nego, već prema raspoloženju, vrijedi čitati i srpsku, i hrvatsku verziju. Pisac je, naime, svoje jezike tako dobro poznao, e da su u njegovom slučaju to dva suštinski i poetički različita jezika. Samo u dobrim pisaca srpski i hrvatski mogu biti različiti jezici. I to samo u onih koji savršeno poznaju oba i doživljavaju ih kao jedan, ali ih pišu kao dva. Tko ovo ne razumije, tom je možda i bolje da o jeziku ne misli.

4. Mihailo Lalić: Lelejska gora

I o Laliću je, opet, najbolje informirati se iz onih nekoliko Lovrenovićevih skoro usputnih opaski, a onda i iz dužih ekskursa Boža Koprivice. Najvažniji crnogorski prozni pisac, tvorac najsnažnijega i najrazuđenijeg svijeta nastalog prema velikom historijskom predlošku partizanije i bratoubilačkog rata, Mihailo Lalić nepresušno je, nepregledno i neobuhvatno vrelo jezičnih, mentalitetnih, šire antropoloških, idejnih i ideoloških, intelektualnih i emocionalnih činjenica. Gotovo svaki Lalićev pasus šlagvort je za po jedan roman. Osim što je tvorac jedinstvenoga književnog svijeta, koji je sam po sebi jedno čudo kojemu bi vrijedilo posvetiti cijeli jedan čitalački život, Mihailo Lalić opisivač je, objašnjavač, i samim tim i utemeljitelj onoga živog crnogorskog svijeta na osnovu kojeg je on stvarao svoj književni svijet. Lalić je doista, i bez ikakvog pretjerivanja, crnogorski Krleža. Lelejska gora prirodni je uvod u Lalića, knjiga koja je nekad čamila po školskim lektirama, te je zahvaljujući i školskim lektirama ostala temeljito nepročitana među necrnogorskom čitalačkom čeljadi. Jednako je vrijedi čitati prvi i čitati sedmi put.

5. Danilo Kiš: Peščanik

Je li ovo najhermetičniji Kišov roman? Ne znam, možda i jest. Nikada nisam Kiša čitao na

6. Bekim Fehmiu: Blistavo i strašno

Memoarsko dvoknjižje velikoga jugoslavenskog glumca sa značajnom europskom karijerom. No, je li to baš tako? Jesu li baš ovo memoari ili su ove knjige, ipak nešto drugo, veće, opasnije i beznadnije? Odživjeli smo svoje živote pokraj kosovskih Albanaca, u državi koja nam je bila zajednička, živeti u gradovima u kojima su oni bili diskretna, ljubazna i nasmiješena manjina, srećali smo ih za služenja vojske, gdje se baš i nismo s njima družili, jer je to bilo sumnjivo i s bezbjednog stanovišta neprihvatljivo, u zemlji bratstva i jedinstva oni su bili svojevrsni izuzetak, jer se s njima bratstvo i jedinstvo moglo uspostaviti samo tako da mi njima budemo braća, a oni nama samo pekari i slastičari. U toj državi oni su govorili našim jezikom, a mi od njihovog nismo znali ni riječi. Sve dok se ne bismo vratili iz vojske, s naučenom onom jednom jedinom albanskom psovkom. Ona je bila sav naš albanski jezik. Albanci su za nas bili psovka.

Obje knjige Blistavo i strašno pisane su na srpskom jeziku. Na srpskohrvatskom, kako ga je govorio i pisao Bekim Fehmiu. Nisu pisane na albanskom. Ali to su, izvan svake sumnje, albanske knjige. Činjenica da su pisane na našem jeziku govori o dvije stvari: o Bekimovom životu i o njegovoj podrazumijevajućoj ljubaznosti. Ono što zauzima veći dio prvoga toma je do tada neviđeno: on nam pripovijeda o životu i svijetu kosovskih Albanaca u ratna i predratna, a onda i prva poslijeratna vremena. Pripovijeda o onom o čemu nismo ništa znali, iako smo živjeli u istoj državi. Nismo, jer nas nije zanimalo. Ili tačnije: nismo, jer nam nikad nije ni na um palo da bismo trebali i mogli znati.

Saznajući sve to od Bekima Fehmiua, saznajemo i nešto što nas još više zbunjuje: pisana jezikom koji nije albanski, ovo je unutrašnja priča o kosovsko-albanskom svijetu, artikulirana u jedan od najsvjetlijih prozaičkih komada suvremene srpske i južnoslavenske književnosti. Ne samo da nešto saznamo o Albancima, nego se uvjerimo u to da je o Albancima moguće govoriti kroz veliku književnost. A ne kroz onu jednu psovku upamćenu iz vojske.

Blistavo i strašno nonfikcionalni je roman o drugome i o mogućnosti da se bude drugi. Za nas, to je u velikoj mjeri albanska, ali je opet i naša priča. Za Albance, to je u velikoj mjeri srpska i jugoslavenska, premda je i albanska priča. To znači biti drugi. Moći biti drugi znači biti svetac.

7. Aleksandar Tišma: Kapo

O čovjeku koji je bio kapo u koncentracijskom logoru. I sad živi mirnim građanskim životom, prestravljen mogućnošću da bude razotkriven. Kapo je logoraš kojeg je logorska uprava postavila da logoraškog poglavicu i njihova ovlaštenog mučitelja. Prilježno je obavljao svoju zadaću, najprije da bi spasio glavu, onda da bi se uzdignuo na društvenoj ljestvici unutar logora, te na kraju zato što je otkrio da uživa u mučenju i ponižavanju onih koji su u logor dospjeli na isti način kao i on. Kapo je mučenik i mučitelj, moralno ambivalentna figura, čovjek u neljudskim okolnostima.

Po dolasku mira on regulira prava bivšeg logoraša, u državi koja baštini njihovo mučeništvo, i strahuje da će ga netko prepoznati i razotkriti. Kapo je roman o strahovanju, strpnji i tjeskobi, o moralnoj ambivalentnosti, o onome mračnom u čovjeku što čeka priliku da se ostvari. Svakako jedan od najvažnijih romana na našim jezicima, koji su objavljeni nakon Drugoga svjetskog rata, ali i jedan od najneobičnijih romana o Holokaustu, uopće.

Aleksandar Tišma bio je briljantan i veoma plodan novosadski, srpski i jugoslavenski pisac, koji je tokom devedesetih stekao zavidnu slavu i na njemačkom govornom području. Pisao je romane i pripovjetke, bio povremeni pjesnik, cjeloga je života vodio dnevnik, koji je na kraju i objavljen, i predstavlja jedno od zanimljivijih dijarijskih djela na našim jezicima.

8. Petre M Andreevski: Pirika

Pirika je najprisutniji, a vjerojatno i najotporniji korov u našem dijelu svijeta. Kažu da je jestiva i ljekovita, ali je se, ipak, doživljava kao beskorisnu i nametljivu biljčicu, koja smeta i nagrđuje. Roman Petra M Andreevskog objavljen u biblioteci Hit, godine 1983, bio je, kada se pojavio prijevod, svojevrsni bestseller na širokom teritoriju na kojem su se Hitove knjige prodavale i čitale. O Piriki se na sve strane pisalo, izlazili su novinski prikazi i stručne časopisne kritike, dok je Andreevski, makar i nakratko, postao jedan od živih klasika južnoslavenskih književnosti.

Pirika je makedonski nacionalni roman, priča o ljudskoj mucu i patnji, o povijesti kao o strašnom preuređivaču ljudskih života i sudbina, zlom božanstvu našega vijeka, priča o ljudima koji su stizali preko mora da se bore za zajedničku stvar, e da bi zatim bivali opljačkani, obezluđeni, likvidirani. I što je najvažnije, "Pirika" je dobar i nepročitan prozni komad, kojeg bi vrijedilo pročitati u ljeto 2018.

Vjerojatno ste već shvatili zašto je knjiga osam, te što i koga simbolički predstavlja svaka od njih. Sve one izviru iz kulture, i kultura, koje su mnogo moćnije, izražajnije i rječitije od ovih u kojima mi danas živimo. Danas se ljudi, kako uglavnom ništa ne čitaju, sporazumijevaju mukanjem i rikanjem, a sjećanja su im ispunjena događajima koji se u stvarnosti nikad nisu zbili. Danas su ljudi, barem na Balkanu, poživinčili, pretvorili se u humanoidni korov, čiji plemenitiji se izdanci sele na Zapad, e ne bi li se opet oljudili, ne bi li, makar i na engleskom i njemačkom, naučili govoriti, ne bi li se ponovo naučili sjećati. Onima koji ostaju nogometne su pobjede zamjena za ljudskost i kulturu. Pa neka bude tako.

Malobrojnim koji, međutim, čitaju neka je sretno ovo ljeto, uz ovih osam knjiga. One im mogu zamijeniti odlazak na more.

